

معرفی دو نقشه قدیمی از منطقه لواسان تهران

فرهاد تهرانی

دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.

fftehrani@yahoo.com

مریم میرزایی

کارشناس ارشد مرمت بناها و محوطه‌های تاریخی

مدرس رشته معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

m-mirzaii@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۶

تاریخ پذیرش: ۹۲/۳/۲۵

چکیده

در این مقاله دو نقشه قدیمی از منطقه لواسان تهران معرفی شده است. نقشه‌ها در دوره قاجار تهیه شده و دو محله گلندوک و شورکاب را شامل می‌شود. اطلاعاتی که در این مقاله آمده است شامل دو بخش مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی است. مطالعه میدانی بخش عمده کار را به خود اختصاص می‌دهد؛ نام برخی از فضاها و مالکان اراضی که شاید در هیچ کتاب و یا سند تاریخی نوشته نشده و صرفاً ساکنان قدیمی هستند که خاطراتی از آن دوران در ذهن خود دارند. بدین ترتیب با مراجعه حضوری به محله مورد نظر و تطبیق مکان‌ها با آنچه در نقشه قدیم آمده، و مصاحبه با برخی افراد مطلع از تاریخچه و محدوده جغرافیایی، توانستیم شناخت جامعی تحصیل کرده و نام‌های موجود در نقشه را بازخوانی نماییم. نقشه اول مربوط به محله گلندوک لواسان است که در نوزدهم آبان‌ماه سال ۱۳۰۳ق توسط آقای لطف الهی ترسیم شده است. محله گلندوک متعلق به میرزا آقاخان نوری بود که به فرزندان اش ارث رسید و تقسیم شد. بر روی نقشه نام نه‌ها، باغ‌ها، اماکن و ابنیه‌ای که در آن زمان در این محدوده قرار داشته وجود دارد. محله گلندوک در زمان قدیم سه رشته قنات و چندین نهر داشت که همگی آنها در حال حاضر وجود دارند ولی اکثر باغ‌ها با توجه به اینکه منطقه از کاربری کشاورزی و باغی به مسکونی تغییر پیدا کرده، از میان رفته اند. از جمله مجموعه بنام «باغ و عمارت نظام‌السلطان» وجود داشت که بعدها تفکیک و فروخته شد.

نقشه دوم مربوط به قریه شورکاب در همسایگی محله گلندوک است. این نقشه در سال ۱۳۲۴ش توسط مهندس علی اصغر حیدریان پس از افراز در محل جهت تعیین سهم هر یک از مالکین تهیه شده است. بر اساس این نقشه، این روستا متعلق به آقای آقا سیدکاظم اتحاد، حسن آقا شریفی، و بانو مطهرالسادات شریفی بوده است. بر روی نقشه نام نه‌ها، قنات و ابنیه‌ای که در آن زمان در این محدوده قرار داشته وجود دارد. شورکاب در زمان قدیم چندین قنات و نهر داشت که برخی از آنها در حال حاضر خشک شده اند و تعدادی که باقی مانده اند آب شان به علت حفر چاه‌های فراوان در مسیرشان و برداشت غیرمعتارف بسیار کم شده و با توجه به اینکه منطقه از کشاورزی به مسکونی تغییر پیدا کرده آب قنات باقی مانده به داخل رودخانه سرازیر می‌شود.

واژه‌های کلیدی

نقشه تاریخی، تهران، لواسان کوچک، شورکاب، گلندوک.

نقشه‌های قدیمی که عموماً خطی ترسیم شده اند، مهارت ترسیم‌کننده در مساحی املاک و نمایش عوارض موجود در طبیعت را نشان می‌دهند. این دسته از نقشه‌ها امروزه برای مشخص کردن مرزهای املاک و تعیین مسیر انهار و راه‌های مالرو مورد استفاده کارشناسان ثبت و نقشه‌برداران قرار می‌گیرد و حتی سازمان‌های متولی اراضی جنگلی، موات، و مزروعی به استناد همین نقشه‌ها رأی بر دایر، موات، و زراعی بودن اراضی صادر می‌کنند.

متأسفانه چون تا امروز از نقشه‌های تاریخی ترسیم‌شده در ایران حتی فهرست مکتوبی در دست نیست و ممکن است برخی از آنها در نزد اشخاص حقیقی باشد و عموم مردم از وجود آن نقشه اطلاعی نداشته باشند، به همین خاطر سعی کرده‌ایم نقشه‌هایی را که ممکن است از اهمیت کمتری برخوردار باشد را بازخوانی و معرفی کنیم.

اطلاعاتی که در این مقاله آمده است با تکیه بر تحقیقات محلی و با استناد به توضیحات برخی افراد مطلع از تاریخچه و محدوده جغرافیایی نقشه تدوین شده است. این اطلاعات از طریق مصاحبه با آقای مهندس حسین میرزایی، آقای علی شورکایی، آقای عباس اسکندری، آقای حسین خاکشیری، و مرحوم آقای سیامک سیاه‌پوش به دست آمده است.

نقشه محله «گلندوک»^۱ لواسان

این نقشه مربوط به محله گلندوک^۲ لواسان^۳ است و در نوزدهم آبان‌ماه سال ۱۳۰۳ش توسط آقای لطف‌اللهی ترسیم شده است. محله گلندوک متعلق به «میرزا آقاخان نوری»^۴ بود که نخست به فرزندان چهارم و پنج او «حاجی قلی-خان صدرالسلطنه»^۵ و «آقا محمدخان موقرالذوله»^۶ و سپس به فرزندان آنها به ارث رسیده است. این قریه که در حال حاضر نیز به نام محله گلندوک

مشهور است، از شمال به دامنه کوه ورجین از شرق به رودخانه گندرود و اراضی نجارگلا^۷، از جنوب به رودخانه جاجرود و از غرب به اراضی جائیج و شورکاب محدود - است.

اطلاعاتی که در این مقاله آمده است با استفاده از تحقیقات کتابخانه‌ای و محلی و با استناد به توضیحات برخی افراد مطلع از تاریخچه و محدوده جغرافیایی نقشه تدوین شده است. این اطلاعات از مصاحبه با آقایان مهندس حسین میرزایی، مهندس هوشنگ شقفی، عباس صالحی، محمود صالحی، نصرت گرجی، محسن میرابوطالبی، غلامعلی شکری، و علیرضا خانبابایی به دست آمده است (نقشه ۱).

اماکن، باغ‌ها، نه‌رها، و مسیرهای مشخص شده بر نقشه

۱. نقشه قریه گلندوک که با رعایت استعداد اراضی زراعتی و عوائد باغ‌ها و مستغلات و اشجار و تقویم خانه‌های رعیتی و اربابی به دو حصه متعادل تقسیم شده است. (نقشه ۲)

۲. باغ دنباله:

دنباله به معنای ادامه و عقبه است که آن را باغ عقب‌دنباله نیز می‌نامیدند و وجه تسمیه آن این بود که در انتهای باغ نظام‌السلطان قرار داشت. راه دسترسی به باغ دنباله از خیابان شهید اسدیان کنونی یا جاده طهران قدیم است. این باغ سابقاً به نیراعظم دختر میرزا اصلان‌خان خواجه نوری متعلق بود.

۳. مقبره:

در اراضی امیراصلان‌خان خواجه نوری بنای کوچکی شبیه به کلبه با مصالح سنگ و گل ساخته شده بود که «امیر اصلان‌خان خواجه نوری»^۸، «مؤید همایون»^۹ و «نصرت‌الله‌خان»^{۱۰} در آنجا به خاک سپرده شده بوده اند. البته اکنون مقبره تخریب شده است و اثری از سنگ

قبرها باقی نمانده است.

۴. کاروانسرا:

کاروانسرا سابقاً در ضلع شمالی میدان امام خمینی و سر کوچه شهید جعفری کنونی قرار داشت که سال‌ها قبل تخریب شده است و هم اکنون در جای آن منزل مسکونی ساخته شده است.

۵. قهوه‌خانه:

در گذشته در جنوب کاروانسرا قهوه‌خانه‌ای قرار داشت که بعدها به جای آن حمام ساخته شد. هم اکنون حمام تخریب شده است و به جای آن واحدهایی تجاری در حال ساخت است.

۶. باغ بیرونی:

در قدیم در این محدوده، باغ وسیعی با یک عمارت زیبا و درخت چنار کهنسالی وجود داشت که مجموعه را به نام باغ و عمارت «نظام‌السلطان»^{۱۱} می‌خواندند. این باغ و عمارت متعلق به امیر اصلان‌خان خواجه نوری، ملقب به نظام‌السلطان از رجال معروف عهد قاجار بود. باغ در قدیم محدود بود بین خیابان ریگن در شمال، خیابان البرز در جنوب، خیابان چناران در شرق، و خیابان شهید جعفری در غرب. در سال ۱۳۷۵ باغ نظام‌السلطان توسط شخصی به نام مرتضی کاتوزیان از ستاد اجرایی فرمان امام (بنیاد شهید) خریداری شد و پس از تفکیک به اشخاص حقیقی و حقوقی فروخته شد. عمارت زیبایی در ضلع شمال غرب باغ قرار دارد که مکان آن در نقشه با یک مربع کوچک مشخص شده است و هم اکنون منزل مسکونی آقای کاتوزیان است.

۷. باغ اندرونی:

این باغ متعلق به آقای حکمت بود.

۸. باغ کهنه:

این باغ متعلق به آقای حکمت بود.

۹. طاحونه:

طاحونه به معنای آسیاب است. گلندوک سه رشته قنات داشت. قناتی که از اراضی آقای حکمت عبور می‌کرد جهت چرخاندن این آسیاب استفاده می‌شد.

۱۰. جاده افجه - مازندران:

این جاده منطبق بر بلوار امام خمینی کنونی است که در قدیم راه دسترسی به لار و مازندران از طریق کوه‌های افجه بوده و به شهرستان نور و روستای بلده می‌رسیده است.

۱۱. جاده باریک به سمت لوارک:

این جاده باریک به ده نجارکلا راه داشته است. لوار در زبان لواسانی به معنای رودخانه است. این محدوده چون در کنار «کندرود» قرار داشت به آن لوارک می‌گفتند. نجارکلا به دو قسمت نجارکلای بالا و نجارکلای پائین تقسیم می‌شود که نجارکلا پائین را لوارک می‌نامیدند.

۱۲. قهوه‌خانه نجارکلا:

مالک این قهوه‌خانه آقای دکتر مؤتمن بود و توسط علی-جان قهوه‌چی گردانده می‌شد. بنای قهوه‌خانه حدوداً صدساله بوده و در حدود سال‌های ۱۳۴۶ و ۱۳۴۷ ش خراب شده است. قهوه‌خانه در شمال بلوار امام خمینی کنونی تقریباً نبش خیابان شهید کیانی کنونی قرار داشته است که هم اکنون در مکان آن باغی موجود است.

۱۳. بیدستان (شمالی):

سابقاً در دو محدوده‌ای که به نام بیدستان در نقشه مشخص شده است، درختان بید بلندی وجود داشته است. قسمتی از بیدستان شمالی امروزه به میدان امام خمینی تبدیل شده است و بقیه اراضی آن در شمال میدان قرار دارد که هم اکنون به واحدهای تجاری تبدیل شده است.

۱۴. بیدستان (جنوبی):

بیدستان و اراضی اطراف آن که در نقشه موجود بین جاده افجه - مازندران از شمال، رودخانه کندرود از شرق، و خیابان کهوار از سمت غرب محدود شده است، هم اکنون بناها و سازمان‌های مهم شهر لواسان را در بردارد. از سمت جنوب غربی محدوده به ترتیب بناهای آموزش و پرورش، مدرسه شهید دیالمه، بخشداری، شهرداری، دبستان ولیعصر، سازمان محیط زیست، مدرسه دخترانه وحدت، سازمان پست، سازمان جهاد کشاورزی، و سازمان بهزیستی در این محدوده واقع شده اند.

۱۵. قلمستان:

در مناطقی که آب فراوان وجود دارد، قلمه درخت تبریزی می‌روید، به همین دلیل این نواحی به قلمستان مشهور هستند.

۱۶. خیابان کهوار:

خیابان معلم کنونی دقیقاً بر روی خیابان کهوار منطبق است که از کمربندی لواسان شروع شده و تا بلوار امام خمینی ادامه دارد.

۱۷. نهر نعلبندان:

سرچشمه این نهر در کوه‌های گند (در شمال لواسان) بوده است. کوچه رضوان کنونی دقیقاً بر مسیر این نهر منطبق است.

۱۸. زمین اختصاصی آقای نظام‌الدوله.

۱۹. خانه‌های رعیتی جائیج.

۲۰. دیوار خرابه:

این دیوار مرز غربی محدوده باغ آقای حکمت را نشان می‌دهد و در واقع مرز میان محله گلندوک و محله باستی را مشخص می‌کند.

۲۱. جاده طهران:

این جاده هم اکنون خیابان شهید اسدیان نام دارد و مسیر

دسترسی به روستای گند علیا و سفلی است. در قدیم بلوار که امام خمینی وجود نداشت و این جاده راه دسترسی به طهران بود.

۲۲. دامنه کوه ورجین^{۱۲}:

کوه ورجین تقریباً در شمال لواسان واقع شده است.

۲۳. جاده دستجرد.

۲۴. قطعه چهارم.

۲۵. قطعه سوم.

۲۶. قطعه دوم.

۲۷. قطعه اول.

۲۸. اراضی جائیج:

محله جائیج در این قسمت قرار دارد.

۲۹. اراضی شورکاب:

محله شورکاب در این قسمت قرار دارد.

۳۰. اراضی مزروعی متعلق به قریه جائیج:

محدوده‌ای که این نام بر رویش نوشته شده است، جز موقوفات خاندان خواجه نوری و وقف امامزاده جائیج است که در زمان نقشه‌برداری و ترسیم این نقشه جزئی از اراضی جائیج محسوب می‌شده است.

۳۱. اراضی متعلق به خرده‌مالکان (حاجی یعقوب‌علی و غیره):

این اراضی در محله نجارکلا قرار دارد. حاجی یعقوب-علی، مباشر نظام‌السلطان بوده است.

۳۲. دوگل:

دو گل = سرد و گل = راه دوگگل. آل = به معنی آمد، مسیر تردد گاوها بوده است. در سه جای نقشه کلمه دوگل آمده که حدوداً نزدیک خیابان کمربندی کنونی هستند. دو جا در شمال خیابان و یکی در جنوب.

۳۳. نهر چالکی:

نهری است که در منطقه چالکی قرار داشته است. این

محدوده را به علت شیب زیاد آن به صورت چاله‌چاله یا به اصطلاح امروزی به صورت تراس‌بندی ساخته بودند تا بتواند شیب این اراضی را از این طریق کاهش داده و زمین را برای کشت مساعد کند.

۳۴. اراضی دستجرد:

دستجرد یا دستگرد به معنی قصر گرد (به زبان پهلوی دَسْت گِرْد خوانده می‌شود) و به علت آنکه قصری گرد در آن اراضی قرار داشت به این نام مشهور بود.

۳۵. خیابان معروف به راه دستجرد:

نام کنونی این راه، خیابان دستجرد است که از خیابان کمربندی شروع شده و تا رودخانه جاجرود ادامه دارد. در قدیم خیابان دستجرد چسپیده به خیابان کهوار و در انتهای آن قرار داشت. هم اکنون خیابان کمربندی آن دو خیابان را قطع کرده است.

۳۶. قلعه دستجرد:

این قلعه متعلق به «میرزا مصطفی خان» بود که در آن چند خانه مسکونی، انبار، طویله، و زمین‌های کشاورزی وجود داشت. بعد از احداث سد لثیان این قلعه به زیر آب رفت.

۳۷. تپه:

این تپه به نام‌های تپه سِرک یا تپه حصارک یا تپه دستجرد معروف است. این تپه متعلق به خاندان نوری بود.

۳۸. زمین ... میرزا مصطفی خان مالک دستجرد:

این اراضی متعلق به میرزا مصطفی خان بود.

۳۹. زمین بایر.

۴۰. چمن.

۴۱. رودخانه جاجرود:

رودخانه جاجرود^{۱۳} که در جنوب شهر لواسان و منطقه گلندوک واقع است از شمال غرب به طرف جنوب شرق

جاری است.

۴۲. این نقشه با اصل ملک تطبیق شده و صحیح است. امضاء مهندس محمد حنا/ امضاء عبدالعلی حکمت^{۱۴} وکیل مهرماه خانم شرف‌الدوله و درخشنده خانم.

۴۳. این نقشه صحیح است و علامت نمره یک زمین‌های متعلق به متولیان ثبت می‌باشد. امضاء محب‌الدین صفا- ح مباشر و نماینده ثبت اسناد و املاک طهران.

۴۴. ۱۹ برج عقرب ۱۳۰۳ لطف‌الهی.

۴۵. قطعات دو قسمت بوسیله خط قرمز از هم مفروض شده و بعلا مات ۱ و ۲ متمایزند کاروانسرا و قهوه‌خانه مشترک فیه است.

۴۶. شمال: جهت شمال در این نقشه حدوداً جهت شمال شرقی را نشان می‌دهد.

نقشه شورک آب^{۱۵}

این نقشه محصول برداشت از قریه شورکاب واقع در لواسان^{۱۶} کوچک است. لواسان کوچک در زمان ناصرالدین‌شاه (حک: ۱۲۶۴-۱۳۱۴ق) متعلق به شرف‌الدوله (عکاسباشی ناصرالدین‌شاه) بوده است. او قریه شورکاب را به میرزا اسماعیل‌خان نشاط منتقل کرده است و در حدود سال‌های ۱۳۱۶-۱۳۱۷ش شورکاب توسط آقای شریفی و اتحاد خریداری شده است. (نقشه ۳)

نقشه‌ای که در دست است در سال ۱۳۲۴ش توسط مهندس علی‌اصغر حیدریان پس از افزاز در محل به منظور تعیین سهم هر یک از مالکان تهیه شده است. بر اساس این نقشه، سه دانگ این روستا متعلق به آقا سیدکاظم اتحاد^{۱۷} و از سه دانگ دیگر دو دانگ به طور مشاع متعلق به وراث مرحوم سیدشریف شریفی^{۱۸} و یک دانگ متعلق به حسن‌آقا شریفی و بانو مطهرالسادات شریفی بوده است.

این قریه که در حال حاضر نیز به نام منطقه شورکاب مشهور است، در آن زمان از شمال به جاده مازندران (بلوار امام خمینی کنونی)، از شرق به خیابان، سنگ‌چین و اراضی و درختستان چنارین شرف‌الدوله (خیابان شهید علی خداوردی کنونی)، از جنوب به رودخانه جاجرو، و از غرب به اراضی احمدآباد محدود بوده است.

بعد از اصلاحات ارضی در ایران (سال ۱۳۴۱ش) قسمتی از اراضی هر یک از مالکان (خانواده‌های شریفی و اتحاد) میان کشاورزان تقسیم شد. باقی اراضی شورکاب که هنوز در تملک مالکان بود در همان سال‌های ۴۱ و ۴۲ یعنی درست بعد از اصلاحات ارضی به قطعات حدود ۱۰۰۰ متری تقسیم شد و پس از خیابان‌کشی و تهیه نقشه شهری و سند تفکیکی برای تمامی قطعات، کاربری آنها از کشاورزی به مسکونی تغییر داده شد.

اماکن، قنوت، و نهرهای مشخص شده روی نقشه

۱. محدوده زرد و آبی بر روی نقشه: (نقشه ۴)

محدوده زردرنگ بر روی نقشه حدود اراضی وراث آقای شریفی را نشان می‌دهد که شامل شورکاب شرقی و چنارین غربی است و محدوده آبی (سبز) رنگ، حدود اراضی آقای اتحاد را که شامل شورکاب غربی و چنارین شرقی است. در هنگام تقسیم اراضی شورکاب، آسیاب و کاروانسرا مشاع باقی ماند و قبرستان و حمام که مورد استفاده عموم بودند، متعلق به اهالی ده بود.

۲. اراضی چنارین:

وجه نام‌گذاری این محدوده، قلمستان و چنارهای فراوانی است که در گذشته در این محدوده وجود داشت. این اراضی همان‌طور که در نقشه آمده است با دو رنگ سبز و زرد به دو قسمت مساوی تقسیم شده است که مالک قسمت زردرنگ وراث آقای شریفی و مالک قسمت سبز رنگ آقای اتحاد بوده اند.

در زمان تهیه این نقشه در این اراضی سیب زمینی، پیاز، باقالی، و... کشت می‌شده است. بعد از مدتی آقای شریفی در اراضی خود گاوداری تأسیس کرد و در زمین‌های زراعی یونجه کشت کردند. چنارین غربی که در دست خاندان شریفی بود بین سال‌های ۱۳۲۸ تا ۱۳۴۲ش در اجاره آقای کشفیان^{۱۹} قرار گرفت. در آن زمان حدود پنجاه تا شصت کارگر هر روز در این اراضی مشغول به کار بودند. بعد از اصلاحات ارضی چنارین غربی به قطعات هزار متری تقسیم شد و قسمتی از آن در اختیار کشاورزان قرار گرفت و در بقیه آن که در ابتدا باغ بود، [باشگاه] سوارکاری سیاه‌پوش^{۲۰} احداث شد. چنارین شرقی نیز قبل از انقلاب از آقای اتحاد خریداری شد و در اختیار سازمان آب قرار گرفت و همچنان متعلق به تأسیسات سازمان آب و فاضلاب است.

۳. نصفه باغ بزرگ:

در قسمت وسط اراضی شورکاب باغی بزرگ قرار داشت که بنا بر تقسیمات نقشه موجود، نیمی از آن که با رنگ سبز مشخص شده است در تملک خاندان اتحاد، و نیمی زردرنگ آن در تملک خاندان شریفی قرار گرفته است.

۴. تپه بزرگ:

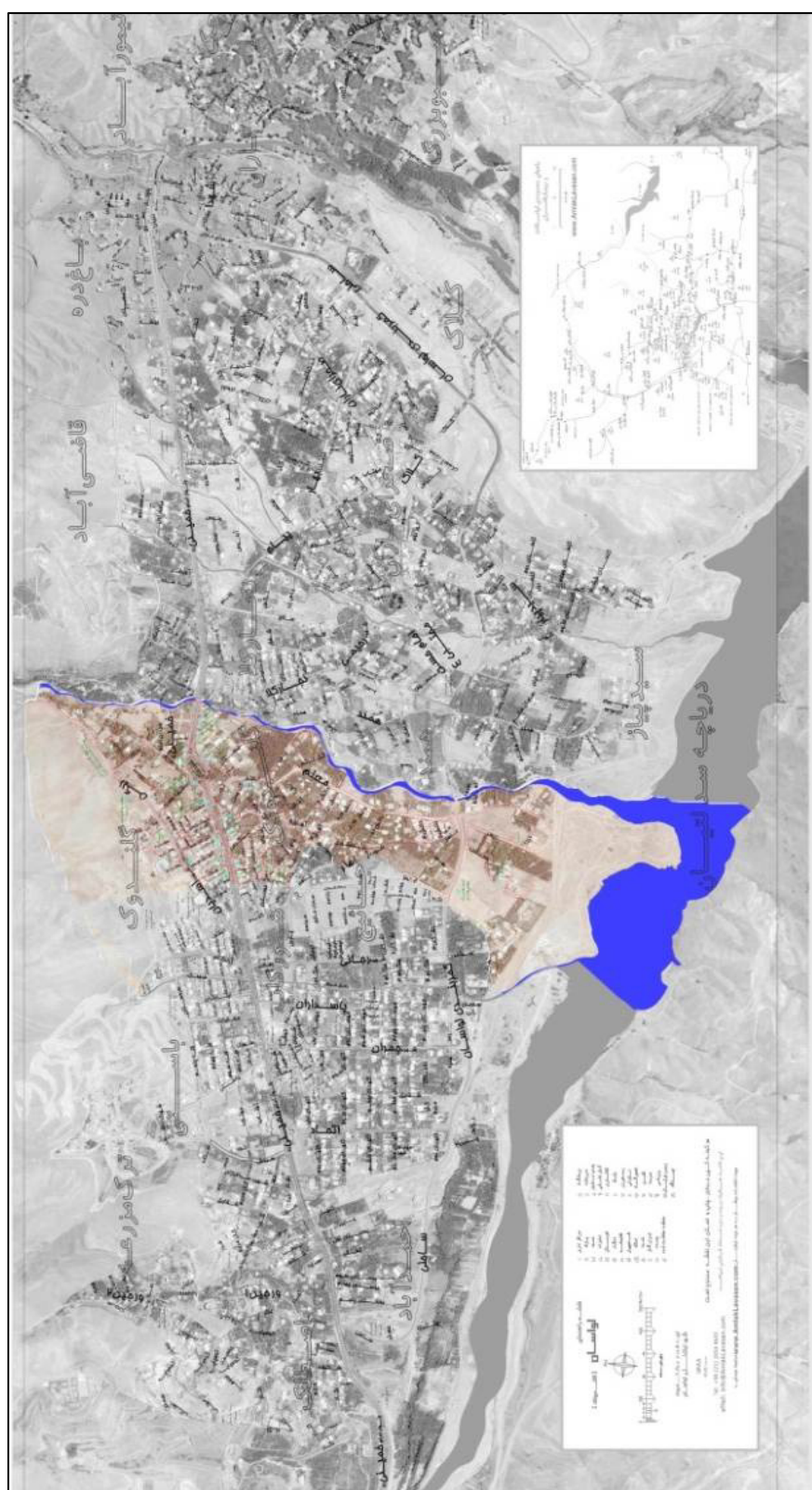
این تپه که به نام تپه شورکاب^{۲۱} شناخته می‌شود، فضایی سبز با درختان کاج و سرو است. در میان اهالی شهر لواسان مشهور است که در دوران قدیم قلعه «جمشید گبر» بوده و در حال حاضر تحت محافظت سازمان میراث فرهنگی است.

۵. تپه:

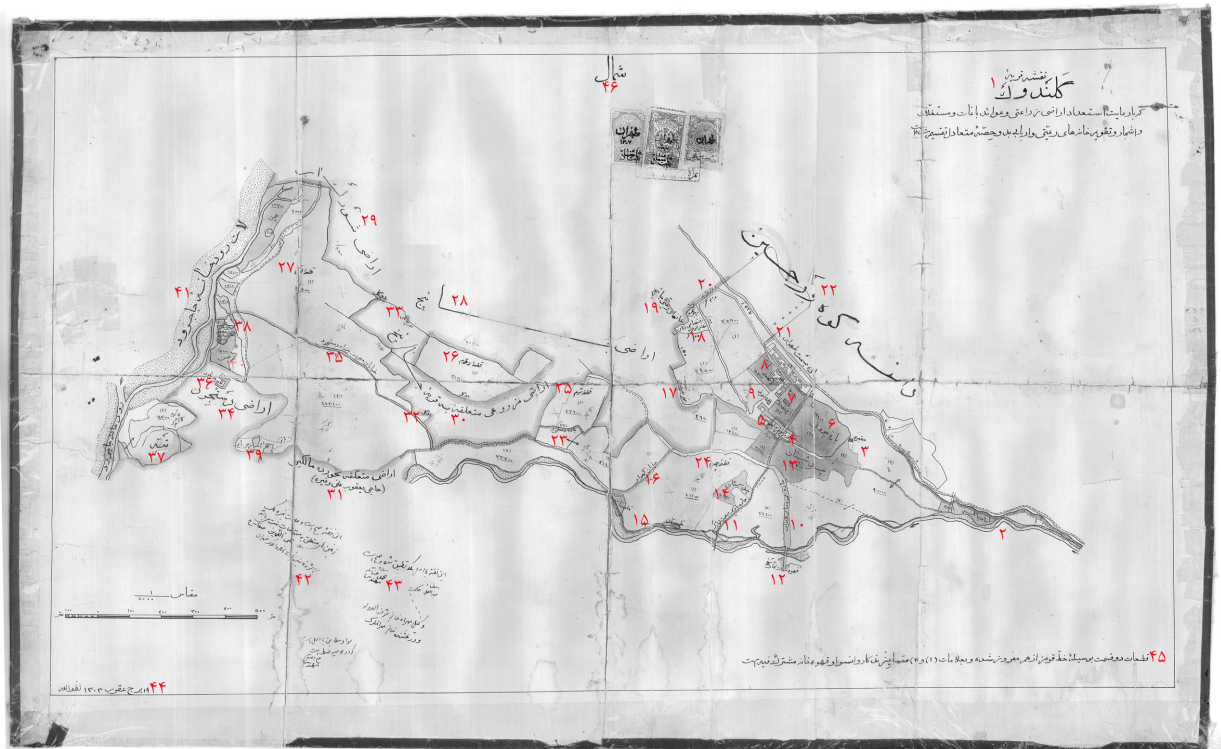
تپه کنار پل و دره حد شورکاب، تپه احمدآباد نام دارد و هم اکنون قسمتی از آن مسکونی شده است.

۶. مساحت (=۵۴۳):

محدوده خانه کشاورزان (رعیت‌ها) را نشان می‌دهد که محدوده بالای آن به نام قلعه بالا و پایین آن به قلعه پائین

نقشه ۱. نقشه لواسان کوچک

نقشه ۲. نقشه گلندوک (مأخذ: ستاد اجرایی فرمان حضرت امام، نمایندگی لواسان)

مالک آن خانم گرجی بود و داماد او عیسی‌خان اعتمادی آن را اداره می‌کرد. بعد از سال ۱۳۵۲ش خانم گرجی سرقفلی مغازه را به سیداسماعیل خاکی واگذار کرد و او با ایجاد تغییراتی در قهوه‌خانه، نام آن را رستوران سید گذاشت. هم اکنون این رستوران توسط پسران آقای خاکی اداره می‌شود.

۹. عمارت:

در این مکان دو عمارت اربابی قرار داشت که یکی متعلق به خانواده شریفی و دیگری متعلق به خاندان اتحاد بوده - است. این دو عمارت در میان باغی بزرگ قرار داشتند با استخری مشاع در میان‌شان. عمارتی که در تملک خاندان شریفی بود، همچنان باقی مانده است و حدوداً چهار سال پیش مالک آن به بازسازی بنا اقدام کرد.

۱۰. تکیه:

معروف بود. مسجد در قلعه بالا و حمام در قلعه پایین قرار داشت. در آن زمان هفت خانواده در آن محدوده زندگی می‌کردند. بنایی که در نقشه در سمت راست محدوده ده مشخص شده است، حمام است. حمام تا پنج سال پیش هم وجود داشت. حمام در ابتدا خزینه‌ای بود و در دوران پهلوی با ایجاد تغییراتی در آن به حمام نمره تبدیل شده بود.

۷. جاده مازندران:

حد شمالی شورکاب که در حال حاضر بلوار امام خمینی نامیده شده است، راه دسترسی به لار و مازندران از طریق کوه‌های افجه بوده است که به شهرستان نور و روستای بلده می‌رسیده است.

۸. قهوه‌خانه احمدآباد:

در محل کنونی این ملک هم اکنون رستوران سید قرار دارد. در زمان قدیم قهوه‌خانه‌ای در این مکان قرار داشت که

بر روی نقشه ساختمانی به شکل L مشخص شده که در قدیم محل مسجد و تکیه‌ای با مساحتی در حدود سی متر مربع بود و جویی که آب قنات شورکاب در آن جریان داشت از میان آن می‌گذشت. سال‌ها بعد آقای شریفی مقداری از اراضی خود را برای توسعه مسجد در اختیار مردم محلی قرار داد. در محل همان تکیه، امروز مسجد سیدالشهدا (حسینیه شورکاب) قرار گرفته که قنات شورکاب هنوز در کنار آن جریان دارد.

۱۱. قبرستان:

قبرستان شورکاب در حال حاضر موجود است و خیابان اتحاد کنار آن احداث شده است.

۱۲. کاروانسرا:

در آن زمان در محدوده شورکاب دو کاروانسرا وجود داشت. کاروانسرای که بر روی نقشه مشخص شده است، به طور مشاع متعلق بود به خاندان اتحاد و شریفی و کاروانسرای دیگری که در جنوب شرقی این کاروانسرا قرار داشت متعلق بود به حاج محمود خداوردی خانی که بعداً به گاوداری تبدیل شد و تا پنج/شش سال پیش هم به همان صورت بود.

آقای اتحاد بعد از اصلاحات ارضی سهم خود از کاروانسرا را میان کشاورزان تقسیم کرد و آقای شریفی در اراضی خود مدرسه‌ای ساخت که نام آن مدرسه شریف شریفی است.

۱۳. سنگ‌چین:

قسمتی از حد زمین وراثت آقای شریفی در قسمت شرق نقشه به صورت نقطه‌چین مشخص شده است و روی (کمی بالاتر از آن) آن سنگ‌چین و نهر چالکی نوشته شده است. خیابان خداوردی بر این محدوده منطبق است.

۱۴. دره حد شورکاب و احمدآباد:

در این محدوده دره‌ای وجود دارد که ابتدا به چناربن و سپس به رودخانه ختم می‌شود. به تدریج در حریم آن

بناهایی احداث شده و دره به راه عمومی تبدیل شده است.

۱۵. نهر قنات احمدآباد:

همان قنات احمدآباد است و آب آن از کوه و تپه‌های ورجین (کوه‌های شمالی لواسان) می‌آید. این قنات هنوز آب دارد و برای آبیاری باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱۶. نهر احمدآباد:

این نهر از رودخانه جاجرود منشعب شده است و پس از گذشتن از شمال اراضی چناربن شریفی (شمال خیابان کمربندی کنونی) مجدداً در رودخانه می‌ریزد. در ابتدا در اراضی چناربن فقط همین نهر وجود داشت که برای گرداندن آسیاب استفاده می‌شد. این نهر به نهر آسیاب هم معروف بود. ولی بعدها به علت کمی آب این نهر، نهر چناربن را هم از رودخانه منشعب کردند.

۱۷. پل:

این پل در مسیر جاده مازندران و بر آب قنات احمدآباد که از کوه و تپه‌های ورجین می‌آمد قرار داشت.

۱۸. استخر:

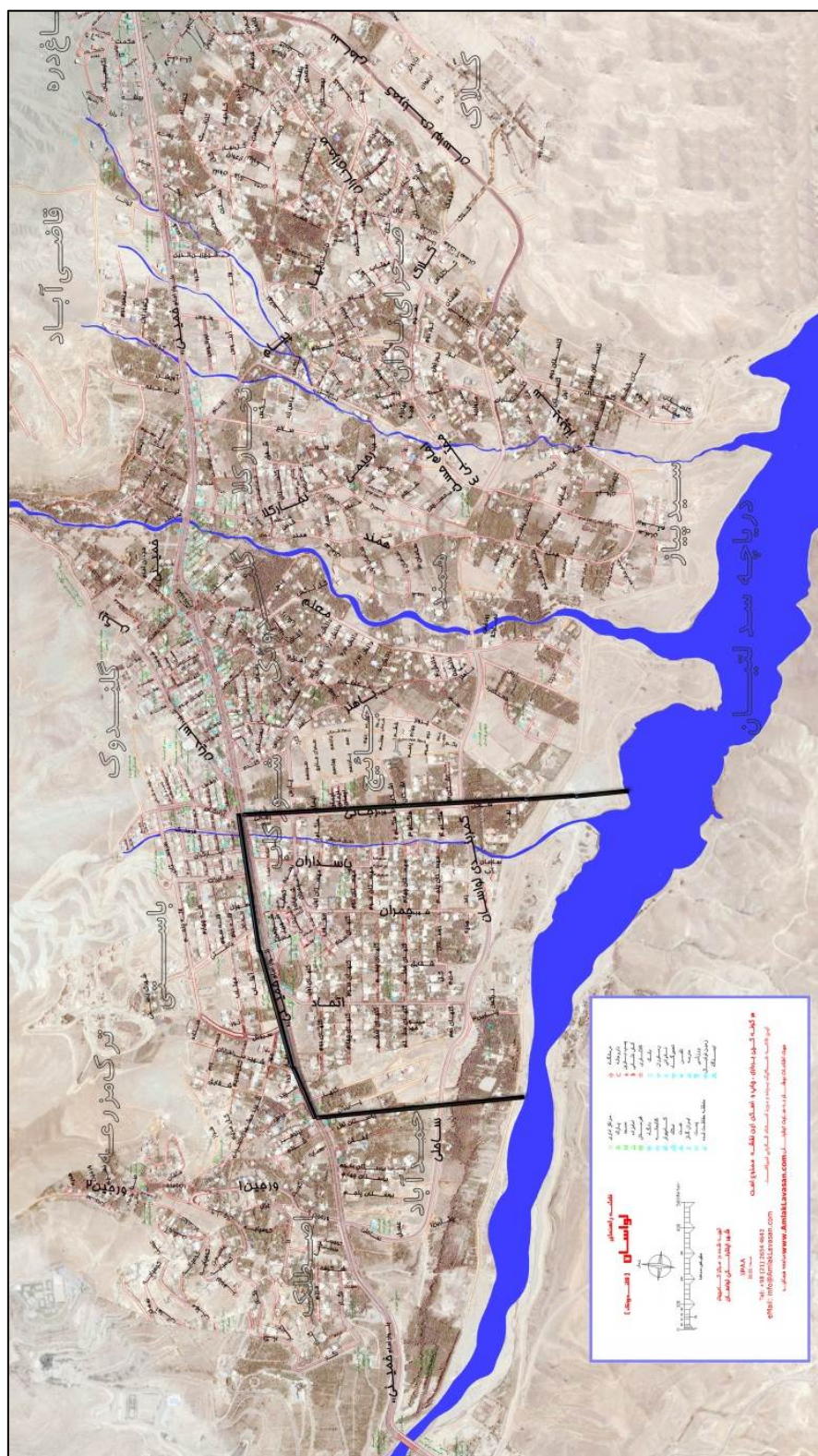
در مسیر قنات احمدآباد استخری وجود داشت که تا قبل از انقلاب نیز همچنان پر آب بود و مورد استفاده اهالی قرار می‌گرفت و هنوز خرابه‌های آن در آن محل وجود دارد.

۱۹. قنات شورک‌آب:

آب آن از کوه و تپه‌های ورجین (کوه‌های شمالی لواسان) می‌آید. قسمتی از این قنات هم‌اکنون در کنار حسینیه شورکاب مشخص است.

۲۰. نهر ریگن:

چون این نهر در مسیری خود از زمین ریگزار می‌گذشت به این نام خوانده شده است.

نقشه ۴: محله شورکاب (مأخذ: موتضی نژادپخش).

۲۱. نهر نعلبندان:

وجه تسمیه این نهر نعل کردن اسبان در محل آن در ایام قدیم است.

۲۲. نهر چالکی:

این نهر در محله چالکی قرار داشته است. این محدوده را به علت شیب زیاد آن را چاله چاله یا به اصطلاح امروزی ترانس بندی ساخته بودند تا بتوانند شیب این اراضی را از این طریق کاهش داده و زمین را برای کشت مساعد کنند.

۲۳. نهر چناربن شرفالدوله:

مظهر این نهر در اراضی شورکاب بوده و به اراضی و چنارستان شرفالدوله ختم می شده و آن را آبیاری می کرده است.

۲۴. نهر چشمه:

این نهر به چشمه غلغله معروف بوده و آب شیرین و آشامیدنی داشته است و در حال حاضر به شبکه آبرسانی سازمان آب متصل شده است.

۲۵. نهر چناربن:

نهر چناربن از پل فلزی قدیمی لشکرک و از رودخانه جاجرود سرچشمه می گرفته و تا شرقی ترین منطقه شورکاب و انتهای زمین های شرفالدوله ادامه داشته است و از آن برای چرخاندن آسیاب شورکاب که محل آن در مسیر همین نهر است، استفاده می شده است. در حال حاضر قسمتی از این نهر در کنار بلوار کمربندی واقع - است.

۲۶. آسیاب:

در زمان قدیم تقریباً تمامی روستاهای اطراف برای آرد کردن گندم های شان از این آسیاب استفاده می کرده اند و همان طور که قبلاً عنوان شد، از نهر چناربن برای چرخش این آسیاب استفاده می شد.

۲۷. رودخانه جاجرود:

رودخانه جاجرود که در جنوب شهر لواسان واقع است از شمال غرب به طرف جنوب شرق جاری است و از منطقه منشا (کوه های البرز) به ارتفاعات پایین تر جریان دارد و وارد سد لتیان می شود. این رود از کوه های کلون بستک در شمال روستای دربندسر سرچشمه می گیرد. جاجرود نام خود را از محله بسیار قدیمی و تاریخی جائیج یا جاج واقع در شهر لواسان گرفته است. جاج یا جائیج در شمال این رودخانه واقع است.

۲۸. جاده:

خیابان اتحاد بر این محدوده منطبق است.

پی نوشت

۱. اصل این نقشه در نمایندگی لواسان ستاد اجرائی فرمان حضرت امام موجود است.
۲. گلندوک یک لغت ترکی است. گلن به معنی بیا است. گلندو رودک: گلی دو رود جاجرود و کندرود است.
۳. لواسان یکی از شهرهای بخش لواسانات شهرستان شمیرانات استان تهران است. این شهر مرکز بخش لواسانات است. لواسان کوچک که امروزه به عنوان مرکز شهر لواسان نامیده می شود، با پیوسته و یکپارچه شدن روستاهای مختلفی که در این محدوده قرار داشت در سال ۱۳۴۹ به صورت شهر درآمد. شهر لواسان را از شمال، کوه های ورجین، باغدره، کند، و افجه، از سمت غرب کوه های قصران، از سمت شمال شرقی و شرق کوه های ایرا، فیل زمین، لواسان کوه، و جاجرود، و از جنوب کوه های تلو، قوچک، زینکوه، و اراکوه در بر می گیرد.
۴. میرزا آقاخان نوری (۱۱۸۶-۱۲۴۳ش) مشهور به اعتمادالدوله دومین صدراعظم ناصرالدین شاه قاجار است.
۵. حاجی قلی خان صدرالسلطنه فرزند چهارم میرزا آقاخان نوری است. صدرالسلطنه چهار فرزند داشت: یک پسر و سه دختر. فرزند پسر او در کودکی فوت کرد و سهم پدری به سه دختر به نام های شرفالدوله (مهرماه خانم) ۲ و تاج الملوک (مهر الملوک یا درخشنده خانم) ۳ و بدر الملوک به ارث رسید.
۶. آقا محمدخان موقرالذوله فرزند پنجم میرزا آقاخان نوری

است. همسر او شرف‌الدوله دختر میرزا ابراهیم‌خان نظام‌الدوله رئیس قشون اصفهان بود و سه فرزند به نام‌های میرزا رضا معید همایون، میرزا اصلاخان و زرین‌ملک خانم داشت. که زرین‌ملک خانم در جوانی فوت کرد و اراضی به دو پسرش به ارث رسید.

۷. نجارکلا: کلا در زبان مازندرانی به معنی ده است. نجاری این ده را به وجود آورده است و همین دلیل به نجارکلا مشهور است.

۸. امیر اصلاخان خواجه نوری (۱۲۵۸-۱۳۱۷ش): ملقب به «نظام‌السلطان» و «نظام‌الدوله»، فرزند میرزا محمدخان موقرال‌دوله نوری و نوه میرزا آقاخان نوری اعتمادالدوله دومین صدراعظم ناصرالدین شاه است. مادرش شرف‌الدوله دختر میرزا ابراهیم‌خان نظام‌الدوله رئیس قشون اصفهان بود. امیراصلاخان خواجه نوری در اوان جوانی از مظفرالدین شاه لقب نظام‌السلطان گرفت. در دوره سلطنت احمدشاه پس از فوت پدر بزرگ مادری‌اش (که لقب او که نظام‌الدوله بود) لقب نظام‌الدوله بدو تعلق یافت. در دوره دوم و سوم نماینده بابل در مجلس و در دوره‌ای نیز حاکم لرستان و بعد همدان بود. وی مردی بسیار متمدن و عیاش و خراج و با کفایت و درایت و مدیر بود. نظام‌الدوله در باغی در محله گلندوک لواسان دفن شده است.

۹. میرزا رضا مؤید همایون برادر میرزا اصلاخان خواجه نوری است که با دختر عموی خود شرف‌الدوله ازدواج کرد.

۱۰. نصرت‌الله‌خان یکی از فرزندان میرزا اصلاخان خواجه نوری است.

۱۱. وسعت این باغ، بالغ بر چهل و پنج هزار متر مربع است که در ضلع شمال غرب آن عمارتی قدیمی (حدوداً ۱۵۰ ساله) وجود دارد. عمارت در دو طبقه با استفاده از مصالح موجود در محل یعنی سنگ‌های رودخانه‌ای پی‌ریزی شده و سپس با استفاده از خشت، گل، آجر، و گچ ساخته شده است. سقف زیرزمین مسطح است و با تیرهای چوبی پوشیده شده است. سقف اصلی ساختمان دارای خرپای چوبی است که با ورق گالوانیزه پوشانده شده است. در باغ امین‌السلطان، چنار کهنسالی با عمری در حدود ۳۵۰ سال وجود دارد که در ضلع

شرقی باغ واقع شده است. برخی از اهالی شهر لواسان اعتقاد دارند که قدمت چنار به ۲۰۰۰ سال می‌رسد. در زیر چنار در قدیم چشمه آب گوارایی وجود داشت که هم اکنون خشک شده است. در کنار درخت و چشمه، بنای کوچکی شبیه به کلبه با سنگ و گل ساخته شده بود که مقبره نامیده می‌شد.

درخت چنار قبلاً دارای پنج تنه قطور بود که گستره سایه آن در حدی بود که بالغ بر هزار نفر می‌توانستند در زیر آن جمع شوند. در زمان نظام‌السلطان تمام جمعیت لواسان و روستاهای اطراف برای برگزاری اعیاد، جشن‌ها، عزاء، سوگواری و برگزاری مسابقات محلی نظیر کشتی در آنجا گرد هم می‌آمدند. در برگزاری مسابقه کشتی که به مناسب‌های مختلف در این باغ برگزار می‌شد، نظام‌السلطان به برنده و بازنده پول می‌داد.

متأسفانه به دنبال فروش باغ توسط ستاد اجرایی فرمان امام و تقسیم آن توسط مالکان جدید، درخت و چشمه آب آن در یکی از قطعات تفکیکی قرار گرفت. چند سال بعد درخت توسط عده‌ای ناشناس آتش زده شد و سه تنه قطور آن از ریشه کنده شد و سقوط کرد و کلبه زیر آن تخریب شد. در حال حاضر تنها دو تنه قطور درخت باقی مانده است. باغ و عمارت نظام‌السلطان و نیز چنار کهنسال آن در تاریخ ۱۳۷۷/۷/۲۱ به شماره ۲۱۳۴ در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است.

۱۲. این منطقه به موجب مصوبه شماره ۸۹ شورای عالی حفاظت محیط زیست در تاریخ ۱۳۶۱/۶/۲۱ منطقه حفاظت- شده اعلام شد و از نظر تقسیمات کشوری در استان تهران و بخش لواسانات شهرستان شمیرانات قرار گرفته است. منطقه حفاظت‌شده ورجین، از نظر تنوع زیستی و گیاهی حائز اهمیت بسیار است و از دیرباز مورد توجه بوده است. قوچ و میش البرز مرکزی، کل و بز، پلنگ، گرگ، خرس قهوه‌ای، و گراز مهم‌ترین گونه‌های حیات وحش منطقه به شمار می‌روند. مراتع این منطقه به سبب وضع کوهستانی و هوای نسبتاً سرد، فقط به مثابه مراتع ییلاقی قابل استفاده است. در حال حاضر مراتع این منطقه (به جز منطقه ممنوع التعلیف)، مورد استفاده توسط دام‌های عشایر و هم‌چنین دام‌های روستاییان منطقه قرار

می‌گیرد.

۱۳. رودخانه جاجرود از منطقه منشا (کوه‌های البرز) به ارتفاعات پایین‌تر جریان دارد و وارد سد لتیان می‌شود. این رود از کوه‌های کلون‌بستک در شمال روستای دربندسر سرچشمه می‌گیرد. جاجرود نام خود را از محله بسیار قدیمی و تاریخی جائیج یا جاج واقع در شهر لواسان گرفته است. جاج یا جائیج در شمال این رودخانه واقع است.

۱۴. عبدالعلی حکمت همسر اول تاج‌الملوک دختر حاجی قلی-خان صدرالسلطنه است.

۱۵. اصل این نقشه توسط آقای احمد چناری فرزند یکی از کشاورزان محل چناربن غربی به نام مرحوم حسن چناری ارائه شده و نزد وی موجود است.

۱۶. لواسان یکی از شهرهای بخش لواسانات شهرستان شمیرانات استان تهران است. این شهر مرکز بخش لواسانات است. شهر لواسان را از شمال، کوه‌های ورجین، باغ‌دره، کند، و افجه، از سمت غرب کوه‌های قصران، از سمت شمال شرقی و شرق کوه‌های ایرا، فیل‌زمین، لواسان‌کوه و جاجرود، و از جنوب کوه‌های تلو، قوچک، زینکوه، و اراکوه در بر می‌گیرند. لواسان باغ‌شهری است که اکثر خانه‌های آن به صورت ویلائی و مدرن بنا شده است.

۱۷. آقای آقا سیدکاظم اتحاد اصالتاً عراقی و دبیر روزنامه اتحاد در تهران بود.

۱۸. آقای سیدشریف شریفی اصالتاً آذربایجانی بود.

۱۹. آقای کشفیان خواهرزاده آقای سیدشریف شریفی بود.

۲۰. آقای سیاه‌پوش داماد آقای شریفی است.

۲۱. تپه شورکاب در راستای شرقی - غربی و در موازات بلوار امام خمینی واقع شده است. این تپه که پوشیده از درخت‌های سرو و کاج است، در ابتدا بسیار بزرگ‌تر بود اما بخشی از آن هنگام احداث بلوار یادشده تخریب و تسطیح شد. روی بخش غربی تپه پس از تسطیح، ساختمانی دوطبقه احداث شده است

که هنوز نیمه‌کاره است. در اطراف دامنه‌های شمالی، شرقی، و جنوبی پس از خاک‌برداری ساختمان‌های متعددی ساخته شده به گونه‌ای که به نظر می‌رسد بخش عظیمی از تپه از میان برداشته شده و آثار آن از میان رفته است. در سطح و پیرامون تپه باستانی شورکاب، به‌خصوص در نقاطی که برای احداث بنا خاک‌برداری شده است، قطعات فراوانی از سفال‌های دوران تاریخی (ماد و هخامنشی و ساسانی) یافت شده است. از این رو قدمت این مکان را می‌توان پیش از اسلام تخمین زد. همچنین وجود شواهد فراوان از جمله اجاق و تنور و خاکستر، و انبوهی از قطعات سفال، مسکونی بودن آن را قطعی می‌کند. در قسمت‌هایی از تپه که برای دسترسی از شمال به جنوب خاک‌برداری شده است، آثار و شواهد معماری زیادی به چشم می‌خورد که با مصالح سنگ و ملات گل آهک ساخته شده‌اند. به نظر می‌رسد قسمتی از معماری موجود مربوط به حصار دفاعی گرداگرد تپه در دوره استقرار بوده است.

منابع

- بایوردی، حسین. (۱۳۴۹)، «نظام‌الدوله‌ها». در: مجله وحید، ش ۷۷ (اردیبهشت)، ص ۶۱۱-۶۲۰.
- پازوکی طرودی، ناصر، (۱۳۸۱)، پرونده ثبتی تپه شورکاب.
- پازوکی طرودی، ناصر، (۱۳۸۱)، پرونده ثبتی باغ و عمارت نظام السلطان.
- پازوکی طرودی، ناصر، (۱۳۸۲)، آثار تاریخی شمیران، جلد اول: لواسان و رودبار قصران. اداره کل میراث فرهنگی استان تهران، تهران.
- عاقلی، باقر. (۱۳۸۱)، خاندان‌های حکومت‌گر در ایران در زمان قاجاریه و پهلوی. نشر علم، تهران.

نقشه تریب گلندوک

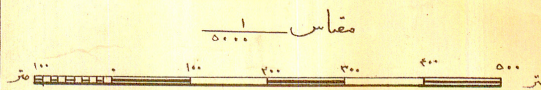
کربار عایت استعداد اراضی از دایره و عوارض باغات و مستغلات
و اشجار و تقویر خانه های رعیتی و ارباب و حصص متعادل تقسیم شده

شال

قطعات و قسمت بر سیله خط قوس از هر مغوش شده و جلا مات (۱) و (۲) متعادلین کار و اشجار و قوس خانه مشترک نمیدهد

این نقشه با اصل مطابقت شده و تمام
امضاء و مهر و امضا
مهر الملک
و در ختمه نام مهر الملک
برای و در اصل
در و در اصل
مهر الملک

۱۹ برج عقرب ۱۳۰۳ لطف الله

نقشه گلندوک (مأخذ: ستاد اجرایی فرمان حضرت امام، نمایندگی لواسان)

جاده ماخذان

قنات احمد آباد

قنات احمد آباد

این نقشه متعلق به قریه شورک آب واقع در محال لوا سادات - چون سرد انگ قریه نیز بر بطور
 شاع متعلق بود به امای انا حسین کاظم اچا و سرد انگ دیگر بطور شاع در انگ متعلق بر ذات مرحوم سید شریف شریفی
 وید انگ متعلق بحسن اما شریفی و بازر مطهر السان است شریفی قبل از مراد بعد با اینجانب ملک من بود را افزای نمود
 بودند و در قریه مالکیت هم برای سرد انگ اقا اکاد صادر شده بود پس این تطبیق من مالکیت با زمین و علی غریب افزای معلوم
 عمل سابق صح نیست - لکن انا حسین اقا شریفی و انا اچا با اینجانب مهندس علی امیر حیدریان موافقت نمودند اینجانب هم نقشه
 تمام ملک در مطبق معونی مالکین این زمین بود ایشتم - و باغ نبرگ و علاقه رعتی که زمین ان ۴۴ ۴۴ ۴۴ ۴۴ ۴۴ ۴۴ ۴۴ ۴۴ ۴۴ ۴۴
 امای اچا بود نقشه علیحد به مقیاس نبرک ترسیم نمود و در محل با حضور مالکین باغ نبرک دلب و قسمت قنات وی تقسیم کرد
 و بعد ایش از مساحت اراضی در روی نقشه و با فرشتن ان و مساوی نمودن مساحت و سرد انگ را در نقشه محیط سرد انگ
 امای اچا بزرگ سبز و محیط سرد انگ اراضی و رات مرحوم سید شریف و حسن اقا شریفی و بازر مطهر السان ات بزرگش در غرض
 مساحت هر دو سرد انگ با هم مساوی و مقدار مساحت ها در روی نقشه نوشته شده - اسیاب و کاروانسرا بطور شاع باقی است
 در روی خط تیکه در من افزای لایز مرید علی نوشته شوی عین نوشته ام و با همین اعداد
 در روی زمین و سرد انگ را اینهم جدا نمود و هر یک این شکاره سه خرد را انصاف نمودن
 و چون نقشه کامل است تصحیح من مالکیت این روی ان اشکالی ند ادی ۴۶/۵/۵
 علی اچا
 مالک

مساحت اراضی تراعی این دیو آب و دیو کاروانسرا
 مساحت خانه ها و عین کو در سرد انگ و رات واقع
 شده با مساحت سرد انگ کاروانسرا
 ۳۵۳۵۴۶۰ = ۳۵۳۵۴۶۰
 ۰۰۹۱۷۴ = ۰۰۹۱۷۴
 ۳۵۹۷۲۰ = ۳۵۹۷۲۰

مساحت اراضی تراعی این دیو آب و دیو کاروانسرا
 خانه ها و عین انا کسوتی = ۳۵۹۷۲۰ = ۳۵۹۷۲۰
 مساحت اراضی تراعی این دیو آب و دیو کاروانسرا

احمد آباد

اراضی چاروب

اراضی چاروب

نقشه اراضی چاروب در حوض شورک آب

اراضی و درختستان
 چاروب شورک آب
 ۱۹۰۴